

Autora: Míriam Viciana Gutiérrez
Tutora: Aránzazu Tirado Sánchez

QUÈ VA AFAVORIR LA VICTÒRIA DE BOLSONARO AL BRASIL EL 2018?

Resum executiu

En aquesta recerca es tractarà la victòria de Bolsonaro a les eleccions presidencials de 2018 al Brasil. L'objectiu principal és (1) establir els motius de la seva victòria. També hi ha altres preguntes de recerca: (2) la victòria de Bolsonaro té algun lligam amb la dictadura militar del S.XX?, i (3) la victòria de Bolsonaro té lligam amb el rebuig cap a la classe política? La hipòtesi de partida és que la causa de la victòria de Bolsonaro al Brasil és el descontentament social cap als líders anteriors, perquè Bolsonaro es presenta com una alternativa a la classe política governant.

L'extrema dreta, dins la qual s'ha considerat a Bolsonaro, sorgeix per diversos motius: la fi de l'optimisme post-Guerra Freda, conseqüència de les recessions econòmiques (Sanahuja, 2019), el descontent social, i la defensa dels valors tradicionals (Arroyo i Stumpf, 2020). L'extrema dreta està emergint a diverses regions del món, també a Amèrica Llatina, on existeix certa preocupació per les desigualtats socials i un descontentament cap a la classe dirigent (El-Erian, 2016). L'extrema dreta que està sorgint a Amèrica Llatina és un moviment antiprogresista i anti-erosió dels valors tradicionals, amb un discurs propi de l'anticomunisme de la Guerra Freda (Panigo, Castillo i Monzón, 2019).

Entre 1964 i 1982, va tenir lloc una dictadura militar, autoritària i totalitària al Brasil. El poder es troava a la dreta i la polarització era creixent: o socialism o feixisme. Hi havia una gran repressió contra l'esquerra. Al 1985 es va instaurar la democràcia i les forces de centre i d'esquerres van ser incloses en el sistema (Dos Santos, 1995).

Aquesta recerca és qualitativa, per tant, per elaborar el marc teòric, s'ha dut a terme la lectura de bibliografia per conèixer l'extrema dreta i la seva situació a Amèrica Llatina, i el context del Brasil. A continuació, s'han tractat 4 variables per determinar si han influenciat en la victòria de Bolsonaro: economia, *lawfare*, valors socials i campanya electoral.

Primerament, respecte l'economia, tot i la reducció de la desigualtat i les millores socials durant l'inici del mandat del Partit dels Treballadors, els darrers anys el Brasil ha patit una recessió econòmica i s'han dut a terme polítiques d'austeritat (Krugman, 2018). A més, hi ha certa por a l'"amença comunista" que suposava el PT, segons

alguns sectors de la societat, per això empresaris i el grup de pressió agrícola van donar el seu suport a Bolsonaro (Watson, 2018).

En segon lloc, al 2013 es va descobrir una xarxa de blanquejament de diners, i es va investigar i condemnar a membres del PT, com ara Dilma Rousseff i Lula de Silva. Arran l'”Operació Lava-Jato”, iniciada al 2014, s’ha dut a terme un procés de *lawfare* contra da Silva, i un *Impeachment* contra Rousseff. Ambdós líders han patit persecució judicial i estigmatització, amb un paper rellevant dels mitjans de comunicació (Salas Oroño, 2019). El desprestigi dels líders del PT ha provocat desconfiança i un rebuig de la societat cap a la classe política, directament relacionat amb el rebuig a la corrupció.

En tercer lloc, la democràcia no es troba arrelada a la cultura política del Brasil, que és autoritària i conservadora, i presenta certa “nostàlgia” cap a la dictadura. Els valors tradicionals i la religió són predominants. El discurs antifeminista, anti-LGBT i racista, propis de l’extrema dreta, ha fet créixer el suport a Bolsonaro en els sectors més conservadors de la societat (Arroyo i Stumpf, 2020). Amb aquest discurs, Bolsonaro proposava un model de societat pròxim al de la dictadura militar, i va prometre portar el país 50 anys enrere (Stefanoni, 2018).

Finalment, durant la campanya electoral, el discurs de Bolsonaro es va caracteritzar per donar importància a la seguretat pública i per rebutjar la corrupció. Es va posicionar en contra de les polítiques de redistribució de la renda proposades pel PT, apostant per polítiques properes al liberalisme econòmic. La incidència de les xarxes socials ha estat major a l’hora d’explicar l’èxit de Bolsonaro que la seva aparició als mitjans de comunicació (Stefanoni, 2018). Es van utilitzar *bots* per difondre *fake news* contra altres candidats i per fer campanya a favor de Bolsonaro (Krause et al., 2018).

Com a conclusió, respondent a les preguntes de recerca (1) els motius pels quals Bolsonaro va guanyar les eleccions presidencials de 2018 són els analitzats anteriorment. (2) Els valors tradicionals i la religió, juntament amb la por a l’”amença comunista” que suposa el PT, han portat a donar suport a Bolsonaro, un líder que proposa un model de societat proper a la de la dictadura i segueix l’ordre econòmic liberal. (3) El descontent social, conseqüència de la corrupció i la recessió econòmica, ha portat a una desafecció cap als líders anteriors, per això la societat apostà per una alternativa a la classe política.

BIBLIOGRAFIA

Aristia, S. (21 d'agost de 2018). Brasil: según encuestas, Lula da Silva es el favorito para las presidenciales pese a estar en prisión. *France 24*. Disponible a: <https://www.france24.com/es/20180821-brasil-lula-elecciones-presidenciales-encuestas>

Arroyo, M. i Stumpf, R. (2020). El avance de la extrema derecha en América Latina y Europa. *Política y Sociedad*, 57 (3), pp. 641-646. Disponible a: <https://revistas.ucm.es/index.php/POSO/article/view/64864>

Cannon, B. i Rangel, P. (2020). Introducción: resurgimiento de la derecha en América Latina. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, (126), pp. 7-15. Disponible a: <https://raco.cat/index.php/RevistaCIDOB/article/view/378595/>

Carvajal, S. i Rengifo, L. (2021). *Impactos de la Gran Recesión Económica del 2008 al 2019 en Colombia, México y Brasil* [Treball de Grau, Institució Universitària Esumer]. Repositori Institucional Esumer. Disponible a: <https://repositorio.esumer.edu.co/jspui/bitstream/esumer/2651/1/Impactos%20de%20la%20Gran%20Recesion%20Economica%20del%202008%20al%202019%20en%20Colombia%2c%20Mexico%20y%20Brasil.pdf>

de Oliveira, H. C. i Vizcarra, I. (2020). Una democracia frágil sin valores democráticos: Brasil en el siglo XXI. *Política y Sociedad*, 57 (3), pp. 671-692. Disponible a: <https://revistas.ucm.es/index.php/POSO/article/view/69209/4564456555192>

Dos Santos, T. (1995). *Evolução Histórica do Brasil. Da colônia à crise da "Nova República"*. Disponible a: <http://ru.iiec.unam.mx/2487/1/EvolHistoDeBrasilDeLaCOLALaCrisDeLaNvaRep.pdf>

El-Erian, M. A. (juny de 2016). El ascenso de la derecha en América Latina. *Nueva Sociedad*. Disponible a: <https://www.nuso.org/articulo/el-ascenso-de-la-derecha-en-america-latina/>

Ituassu, A., Capone, L., Firmino, L. M., Mannheimer, V. i Murta, F. (2019). Comunicación política, elecciones y democracia: las campañas de Donald Trump y Jair Bolsonaro. *Perspectivas de la comunicación*, 12 (2), pp. 11-37. Disponible a: https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?pid=S0718-48672019000200011&script=sci_arttext&tlang=e

Krause, S., Marques Schaefer, B., Leme Barbosa, T. A., Pimentel Corrêa, C. i Telles H. (2020). La elección brasileña de 2018: nuevos patrones de financiación,

desafección política y redes sociales. *Revista Latinoamericana de Opinión Pública*, 9 (1), pp. 91–117. Disponible a: https://gredos.usal.es/bitstream/handle/10366/143449/La_elección_brasileña_de_2018_nuevos_pat.pdf;jsessionid=6A75A9C242AAF65F68F8FDC234EFF457?sequence=1

Krugman, P. (2018). ¿Qué demonios le pasó a Brasil?. *The New York Times*. Disponible a: <https://www.nytimes.com/es/2018/11/12/espanol/opinion/paul-krugman-crisis-brasil.html>

Libardi, M. (26 d'octubre de 2018). Brasil 1964x2018. ¿La historia se repite?. *Open Democracy*. Disponible a: <https://www.opendemocracy.net/es/democraziabierta-es/brasil-1964-x-2018-la-historia-se-repite/>

Lissardy, G. (3 de març de 2016). Brasil: las 4 causas del desplome de la mayor economía de América Latina. *BBC news*. Disponible a: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2016/03/160303_brasil_causas_del_desplome_economico_gl

Martínez Fragoso, C. A. (2015). *Importancia de los valores*. [Presentación de Power Point]. Repositorio Institucional de la Universidad Autónoma del Estado de México. Disponible a: <https://ri.uaemex.mx/handle/20.500.11799/34766>

Panigo, D., Castillo K. i Monzón N. (2019). La preferencia por la desigualdad y el ascenso de gobiernos de derecha en América Latina: una aproximación econométrica a la hipótesis de Dubet. *Cuadernos de Economía Crítica*, 5 (10), pp. 71-98. Disponible a: <http://sociedaddeeconomicritic.org/ojs/index.php/cec/article/view/149/354>

Pinto da Fonseca, F. C., i Pineda Nebot, C. P. (2020). Las expresiones de la derecha en Brasil y en España: conservadurismo, neoliberalismo y fascismo. *OXÍMORA Revista Internacional De Ética Y Política*, (16), pp. 63–84. Disponible a: <https://revistes.ub.edu/index.php/oximora/article/view/29252>

Real Academia Española. (S.D.). Campaña electoral. A *Diccionario panhispánico del español jurídico*. Disponible a: <https://dpej.rae.es/lema/campa%C3%B1a-electoral>

Romano, S. M. (2021). El *lawfare* en la era Trump: antecedentes y continuidades de Guerra Fría. A Morgenfeld L. i Aparicio Ramírez M. (Cord.), *El legado de Trump en un mundo en crisis* (397-420). Siglo veintiuno editores. Disponible a: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/se/20211026034717/El-legado-Trump.pdf>

Salas Oroño, A. (2019). Juristocracia y ámbitos de aplicación en el *lawfare* brasileño. A G. García Sojo (Ed.), *Lawfare. Guerra judicial y neoliberalismo en América Latina* (1a edició, pp. 39-57). Madrid: Mármol-Izquierdo Editores. CELAG.

Sanahuja, J. A. (2019). Crisis de la globalización, el regionalismo y el orden liberal: el ascenso mundial del nacionalismo y la extrema derecha. *Revista Uruguaya de Ciencia Política*, 28 (1), pp. 59-94. Disponible a: http://www.scielo.edu.uy/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1688-499X2019000100059

(S.D.) Extrema derecha - Sociología y política. *Definiciones y Conceptos*. Disponible a: <https://definicionesyconceptos.com/extrema-derecha-sociologia-y-politica/>

(S.D.). ¿Qué es economía?. *INE ciudadano. Definiciones estadísticas. Economía*. Disponible a: <https://www.ine.cl/ine-ciudadano/definiciones-estadisticas/economia/que-es-economia>

Simón, M. A. (2020). Nueva extrema derecha. A Joan Antón i Xavier Torrens (Ed.), *Ideologías y movimientos políticos contemporáneos* (4a edició, pp. 501-536). Madrid: Tecnos.

Stefanoni, P. (2018). Biblia, buey y bala...recargados. Jair Bolsonaro, la ola conservadora en Brasil y América Latina. *Nueva Sociedad*, (278), pp. 4-11. Disponible a: <https://biblat.unam.mx/hevila/Nuevasociedad/2018/no278/1.pdf>

Vollenwider C. i Romano S. (S.D.). *Lawfare*. La judicialización de la política en América Latina. CELAG. Disponible a: <http://www.celag.org/wp-content/uploads/2017/03/LawfareT.pdf>

Watson, K. (28 d'octubre de 2018). Jair Bolsonaro gana en Brasil: los 5 grupos que le dieron el triunfo al polémico presidente electo. *BBC news*. Disponible a: <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-46018820>

Wolfe, J. (2010). *Autos and progress. The brazilian search of modernity*. Disponible a: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uab/reader.action?docID=3053782>

(26 de juny de 2017). Encuesta: Lula encabeza la intención de voto hacia 2018. *Deutsche Welle*. Disponible a: <https://www.dw.com/es/encuesta-lula-encabeza-intenci%C3%B3n-de-voto-hacia-2018/a-39419488>